

*Картава Юлія Костянтинівна,
старший викладач кафедри української та російської філології
Єваторійський інститут соціальних наук
РВНЗ „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта)*

Постановка проблеми. Нові умови існування освітньої системи, які орієнтують її на задоволення запитів конкретних споживачів освітніх послуг, вимагають від педагога підвищення професійної компетентності та індивідуальної мобільності. Одна з проблем післядипломної освіти характеризується протиріччям між реалізацією нових цілей педагогічної системи в Автономній Республіці Крим і недостатньою готовністю вчителів української мови та літератури до роботи в сучасних умовах. Перспективи подолання зазначеного протиріччя, безсумнівно, пов'язані з підвищенням рівня професійної компетентності вчителів-філологів. Одним із шляхів вирішення цієї задачі є моделювання аналізованого процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Важливе значення та інтерес щодо моделювання розвитку професійної компетентності вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти викликають праці, присвячені теоретичним і прикладним аспектам моделювання (В. М. Введенський, О. М. Дахін, М. І. Запрудський, Л. А. Карасьова, В. С. Курило, Є. О. Лодатко, Ю. М. Плотницький та ін.); проблемам формування та розвитку професійної компетентності вчителя-філолога (Н. Б. Голуб, А. П. Грищенко, Т. А. Залезна, С. І. Корнієнко, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарів, О. Б. Птушенко, О. М. Семенов, Т. В. Симоненко, І. В. Трешина та ін.); питанням післядипломної педагогічної освіти (Л. І. Даниленко, Т. М. Десятов, В. І. Луговий, Н. І. Клокар, В. В. Олійник, В. Г. Онушкін, О. М. Пехота, Н. Г. Протасова, М. І. Романенко та ін.).

Мета статті полягає у розробці та обґрунтуванні моделі розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти АР Крим.

Виклад основного матеріалу. Відомий учений, доктор філософських наук В. О. Штофф у своїй книзі „Моделювання та філософія” презентує поняття моделі як мисленнєво уявлену або матеріально реалізовану систему, яка, відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінювати його таким чином, її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт [3].

Практична цінність моделі у будь-якому педагогічному дослідженні, як зазначає В. І. Міхєєв, визначається її адекватністю досліджуваним сторонам об'єкта, а також тим, наскільки правильно враховані на етапах побудови моделі основні принципи моделювання (наочність, визначеність, об'єктивність). Все це визначає можливості і тип моделі, її функції у педагогічному дослідженні [2]. Модель виступає системоутворюючим чинником щодо визначення змісту освіти та форм її реалізації в освітньому процесі, а застосування моделей лежить в основі методу моделювання. Моделювання педагогічних систем і процесів є одним з найважливіших завдань сучасної педагогіки, оскільки зростає вагомість проектування й упровадження нових інноваційних технологій, що відповідають передовим теоретичним ідеям вітчизняної науки.

Вагомий внесок у теорію моделювання зроблено О. М. Дахіним, який педагогічне моделювання називає самостійним напрямом у загальному методі дослідження, при чому цей напрям характеризується специфічними рисами, які відображають особливість явищ, що моделюються, та відкритих як за формою, так і за змістом [1].

Педагогічне моделювання в досить короткий термін дозволяє підготувати сучасного фахівця-професіонала, здатного бути конкурентоспроможним на ринку праці, тобто володіти необхідними професійними якостями.

Аналізуючи різні підходи до розуміння сутності, змісту, структури, функцій розвитку професійної компетентності вчителів філологічного профілю, виявляючи специфіку професійної діяльності викладачів-мовників, було розроблено теоретичну модель розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у процесі підвищення кваліфікації, яка складається з цільового, структурно-функціонального, процесуального, результативного блоків і блоку педагогічних умов.

Розглянемо кожний із цих блоків більш детально.

Перший блок моделі – цільовий – охоплює:

1) соціальний запит до підвищення якості розвитку професійної компетентності вчителів-філологів в умовах післядипломної освіти, суттєвого підвищення цього процесу відповідно до сучасних вимог;

2) парадигму: особистісно зорієнтовану освіту, що дозволяє розглядати процес розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі підвищення кваліфікації з позицій системного, культурологічного, компетентнісного підходів: з погляду зовнішніх зв'язків (цілей функціонування вчителя в педагогічній системі; його функціональних обов'язків щодо інших компонентів системи); з погляду внутрішньої структури об'єкта (психічних, інтелектуальних складових готовності суб'єкта до професійної діяльності);

3) принципи: принцип гуманності, що передбачає створення оптимальних умов для інтелектуального і соціального розвитку особистості, виявлення глибокої поваги до людей; принцип системності, який забезпечує логічне поєднання концептуальних підходів, мети та змісту системи післядипломної освіти вчителів-філологів; принцип цілісності, що відображає повноту необхідних теоретичних та практичних знань і педагогічних умінь, які погоджені з кінцевою метою підвищення кваліфікації; принцип неперервності, що виявляється у можливості удосконалювати, розвивати, змінювати, поглиблювати рівень професіоналізму педагога, що сприяє подальшому професійному, кар'єрному та особистісному зростанню; принцип відповідності форм організації навчального процесу практичній діяльності та динаміці її удосконалення; принцип динамічності, що забезпечує прогнозування нових тенденцій у розвитку професійної діяльності вчителя й освітньої системи в цілому; принцип індивідуалізації та диференціації з урахуванням проблем, інтересів, здібностей учителів-філологів, їхнього досвіду у педагогічній діяльності. Виділені нами принципи розвитку професійної компетентності вчителів-філологів відображають закономірності процесу навчання та його спрямованість на розвиток особистості педагога.

4) концептуальні засади, що ґрунтуються на провідній ідеї: особистість, яка не перестає навчатися має професійний потенціал, що дає змогу усвідомлювати саму себе та різні аспекти своєї реальної та майбутньої професійної компетентності, окреслювати індивідуальну програму саморозвитку та самореалізації, творення себе як професіонала.

Другий блок моделі – структурно-функціональний – виявляє багатоаспектні стосунки (зв'язки), які встановлюються у вчителя зі всіма сторонами його професійно-педагогічної діяльності: функціональною, предметною, особистісною. Структура професійної компетентності вчителя української мови та літератури у системі підвищення кваліфікації обумовлюється її функціями. Як свідчать результати наукових пошуків визначення різноманітного змісту функцій

післядипломної педагогічної освіти носить як традиційний, так і інноваційний характер, зокрема культурологічну спрямованість навчально-виховного процесу. Тому правомірно говорити, що система підвищення кваліфікації педагогів являє собою основу відтворення духовних цінностей і людських ресурсів, формує єдиний культурно-освітній простір країни та сприяє розвитку особистісних професійних орієнтацій. Зрештою ми приходимо до усвідомлення того, що провідні функції професійної компетентності вчителя-філолога у системі підвищення кваліфікації: розвивальна, інформаційна, компенсаторна і рефлексивна.

Процесуальний блок моделі дає можливість представити процес розвитку професійної компетентності вчителів української мови у системі підвищення кваліфікації в єдності її основних елементів: змістового наповнення, форм і методів організації, технологій навчання, що безперечно визначаються цільовим блоком та зорієнтовані на результативний, обумовлюючи функціонування і розвиток усієї педагогічної системи. Багатоаспектність і динамічність процесу розвитку професійної компетентності вчителів-філологів дає підстави розглядати його як прояв внутрішньої активності особистості в подоланні внутрішніх суперечностей і максимальної реалізації творчих можливостей у межах професійної діяльності.

Змістове наповнення розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі підвищення кваліфікації характеризується знаннями про сутність, види, структуру професійної компетентності, способи її розвитку у процесі викладання циклу гуманітарних і лінгвістичних дисциплін; впровадження спецкурсу „Професійна компетентність вчителя-філолога”, які забезпечують слухачів теоретико-методологічними, методичними і практичними знаннями й уміннями.

При визначенні форм розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у процесі підвищення кваліфікації ми спиралась на загальні положення педагогіки про об'єктивний характер взаємодії форми та змісту у педагогічній діяльності, тому основними формами організації курсової підготовки вчителів-філологів є лекційні, практичні, семінарські, індивідуальні заняття; консультації; спецкурси; майстер-класи; прес-конференції.

У сучасній педагогічній науці існують різні класифікації методів навчальної діяльності. Найбільш доцільними для нашого дослідження є використання класифікації методів запропонованої Ю. К. Бабанським щодо здійснення цілісного педагогічного процесу: методи організації навчальної діяльності і формування досвіду суспільної поведінки: лекції, пояснення, бесіди, написання наукових статей і доповідей, дослідницький метод, робота з друкованими джерелами, відеолекції; методи стимулювання і мотивації пізнавальної і практичної діяльності: ділові ігри, створення проблемних ситуацій, круглі столи, мозкові атаки, диспути, навчальні тренінги; методи контролю і самоконтролю ефективності педагогічного процесу: спостереження, опитування, портфоліо, тестування, анкетування, підготовка презентацій. Дана класифікація, на наш погляд, достатньо повно враховує специфіку процесу підвищення кваліфікації вчителів-філологів.

Високий рівень професіоналізму вчителів української мови та літератури є тим фактором, що забезпечує використання як традиційних (контексне навчання, групова технологія, проблемне навчання, технологія інтерактивного навчання), так і інноваційних (технології індивідуалізації процесу навчання, мультимедійні технології, технології ситуативного моделювання, модульне навчання, дистанційне навчання) технологій у навчальному процесі післядипломної освіти. Тому проблема застосування різних видів педагогічних технологій у процесі розвитку професійної компетентності вчителів-філологів є найбільш актуальною в системі підвищення кваліфікації, оскільки впливає на якість засвоєних знань та розвиток фахових умінь і навичок, адже професійна компетентність сучасного педагога неможлива без практичного оволодіння новими методами навчання та інноваційними технологіями викладання української мови в школі.

Системний аналіз процесу розвитку професійної компетентності вчителів української мови у системі підвищення кваліфікації припускає виділення рівнів його сформованості. Четвертий блок моделі – результативний – включає адаптивний, компетентний, творчий рівні сформованості професійної компетентності вчителів-філологів, дозволяє наочно представити розвиток професійної компетентності як складний, динамічний і багатогранний процес. На адаптивному рівні сформованості професійної компетентності вчителя-філолога, що характеризується становленням педагога у професійній діяльності, відбувається формування потенційної основи його компетентності, що включає різні види компетенцій (профільно-професійні, соціальні та індивідуально-особистісні), професійну позицію, психологічні особливості, акмеологічні інваріанти. Компетентний рівень відображає ступінь сформованості професійної компетентності вчителя в єдності її взаємозв'язаних складових (педагогічної, психологічної, методичної, мовленевої, культурологічної, лінгвістичної, інформаційної компетентностей), що припускає висококваліфіковане виконання педагогом багатоаспектних завдань професійної діяльності. Творчий рівень відображає найвищі досягнення викладача-професіонала, „акме” етап його професійного розвитку, що виявляє максимальні можливості суб'єкта.

Як основні компоненти результативний блок теоретичної моделі формування розвитку професійної компетентності вчителів української мови у системі підвищення кваліфікації містить такі критерії: когнітивний, праксіологічний та мотиваційний. Когнітивний критерій включає професійні знання науково-лінгвістичного, методичного, психолого-педагогічного характеру, які становлять основу розвитку професійної компетентності вчителя-філолога у післядипломний період та містять еталони для індивідуального розвитку професійної компетентності. Практикологічний критерій включає уміння, які є складовою частиною розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі підвищення кваліфікації, а мотиваційний критерій виявляє та враховує потреби педагогів у професійному зростанні та організації цілеспрямованої роботи з формування мотивів, які стимулюють активність учителів української мови та літератури у процесі професійного розвитку.

П'ятий блок моделі відображає сукупність організаційно-педагогічних умов, які розуміються у дослідженні як істотні, значущі обставини, сприяючі найбільш динамічному і продуктивному процесу розвитку професійної компетентності вчителів української мови та літератури у системі підвищення кваліфікації: врахування освітньо-культурного аспекту регіону; здатність учителя-словесника до інноваційної діяльності; неперервність професійного зростання; потреби та мотивація розвитку професійної компетентності вчителя-філолога; інформаційне забезпечення системи післядипломної освіти вчителів-філологів; створення рефлексивного середовища з метою реалізації прагнення вчителів до саморозвитку. У зв'язку з цим набуває вирішального значення реалізація виявлених умов в професійному середовищі для максимального і всебічного творчого зростання педагога.

Висновки. Таким чином, функціонально-структурна теоретична модель дає можливість розглядати розвиток професійної компетентності вчителів української мови у системі підвищення кваліфікації як достатньо тривалий, поетапний процес із специфічною структурою і функціональними залежностями, закономірними тенденціями. Перспективу подальших розвідок із даного напрямку вбачаємо в експериментальній перевірці моделі розвитку професійної компетентності вчителів української мови у системі підвищення кваліфікації.

Резюме. У статті запропоновано модель розвитку професійної компетентності вчителів-філологів у системі підвищення кваліфікації, розкрито поняття „модель професійної компетентності вчителя” виходячи з таких позицій як

осмислення феномену моделювання післядипломної освіти педагога та уточнення змісту загального поняття „модель”.
Ключові слова: модель, моделювання, професійна компетентність, освіта, система підвищення кваліфікації, вчитель-філолог.

Резюме. В статті пропонується модель розвитку професійної компетентності учителів-філологів в системі підвищення кваліфікації, розкривається поняття «модель професійної компетентності учителя» виходячи з таких позицій як осмислення феномена моделювання післядипломного освіти педагога і уточнення змісту поняття «модель». **Ключевые слова:** модель, моделирование, профессиональная компетентность, образование, система повышения квалификации, учитель-филолог.

Summary. The article proposes a model of professional competence growth of teachers-philologist in postgraduate education, disclosed the notion "teacher's professional competence model" based on such items as the understanding of the modeling phenomenon of teachers postgraduate education and clarify the content of the notion "model". **Keywords:** model, modeling, professional competence, education and post-graduate education, teacher- philologist.

Література

1. Дахин А. Н. Моделирование компетентности участников открытого образования: [монография] / А. Н. Дахин. – М.: НИИ школьных технологий, 2009. – 288 с.
2. Михеев В. И. Моделирование и методы теории измерений в педагогике. Изд. 4, доп. / Виктор Иванович Михеев. – М.: Изд-во: Красанд, 2010. – 224 с.
3. Штофф В. А. Моделирование и философия. – М.: Наука, 1966. – 304 с.